

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Лукаш Ольга Анатоліївна

УДК 502.13:339.922(043)

**ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ
ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ
ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**

Спеціальність 08.00.06 – економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент
Сабадаш Віктор Володимирович,
Сумський державний університет,
доцент кафедри економіки

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Теліженко Олександр Михайлович,
Сумський державний університет,
завідувач кафедри управління;

кандидат економічних наук
Жарова Любов Валеріївна,
Рада по вивченню продуктивних сил
України НАН України,
провідний науковий співробітник відділу
сталого розвитку та екологічної безпеки.

Захист відбудеться “9” грудня 2008 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, ауд. М-209.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий “6” листопада 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Сабадаш

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток транскордонного співробітництва (ТС) визначається як один із сучасних ефективних напрямів реалізації регіональної політики держави. Чіткий механізм ТС є необхідною передумовою його дієвості та результативності. Але до цього часу невирішеною проблемою залишається питання збереження навколишнього природного середовища (НПС) і ефективного природокористування при формуванні механізму ТС. Саме тому проблеми ефективного соціо-еколого-економічного розвитку регіонів і необхідність поглиблення теоретичних і науково-методичних положень формування еколого-економічного механізму ТС обумовлюють актуальність теми дисертаційного дослідження.

Дослідженню проблем формування механізмів ТС, визначення економічної ефективності їх функціонування і зв'язків із рівнем соціально-економічного регіонального розвитку присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених і науковців: Т.А. Акімової, О.Ф. Балацького, І.К. Бистрякова, Б.В. Буркинського, О.О. Веклич, І.М. Грабинського, Л.С. Гринів, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, Л.В. Жарової, В.С. Кравціва, Н.О. Кухарської, Л.І. Максимів, В.В. Мельник, Л.Г. Мельника, Н.А. Мікули, І.В. Недіна, І.М. Потравного, Л.Г. Руденка, В.В. Сабадаша, Є.В. Савельєва, О.М. Теліженка, С.К. Харічкова, В.В. Хаскіна, М.А. Хвесика, Є.В. Хлобистова, С.І. Чеботара та ін. Однак теоретико-методичні дослідження у зазначеному напрямі не повною мірою розкривають проблему еколого-орієнтованого регіонального розвитку і ТС. У названих дослідженнях ТС розглядається як вже існуюча концепція регіонального розвитку без детального дослідження особливостей і процедур формування механізмів його здійснення взагалі та виокремлення в них і аналізу екологічної складової зокрема. Водночас існує необхідність у подальшому дослідженні науково-методичних засад адаптації механізму ТС у систему еколого-економічної безпеки території, зокрема, це обумовлено відсутністю єдиної методики визначення еколого-економічної ефективності ТС.

Таким чином, необхідність поглиблення еколого-економічних основ формування механізму ТС обумовило вибір теми дослідження, його головну мету й завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з тематикою наукових досліджень Сумського державного університету Міністерства освіти і науки України, зокрема, з темами: «Фундаментальні основи формування механізмів забезпечення сталого розвитку соціально-економічних систем» (№ 0106U001939), де автором проаналізовано принципи забезпечення сталого розвитку; «Розробка фундаментальних економічних основ теорії розвитку» (№ 0103U007663), де автором сформовано систему базових передумов сталого розвитку соціально-економічних систем; «Формування інтеграційної системи факторів і механізмів

розвитку відкритих стаціонарних систем» (№ 0103U007763), де автором вдосконалено механізми розвитку відкритих систем.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у науковому обґрунтуванні еколого-економічних основ формування механізмів ТС. Реалізація мети обумовила необхідність вирішення таких основних завдань:

- проаналізувати сучасні тенденції, особливості і виявити недоліки існуючих методичних підходів до формування механізму ТС;
- провести за соціально-економічними критеріями порівняльну оцінку і визначити стратегічні напрями ТС;
- виявити еколого-економічні взаємозв'язки у механізмі ТС для прийняття ефективних господарських рішень;
- визначити існуючі суперечності і запропонувати напрями вдосконалення науково-методичних засад формування механізмів ТС;
- сформулювати систему еколого-економічних показників ефективності ТС як складову забезпечуючого еколого-економічного інструментарію механізму ТС;
- визначити за допомогою системи еколого-економічних показників ефективність реалізації механізму ТС для винесення ґрунтовних висновків про доцільність його провадження;
- розробити стратегії підвищення еколого-економічної ефективності провадження механізмів ТС в умовах переходу до сталого соціо-еколого-економічного розвитку.

Об'єктом дослідження є механізми забезпечення ТС двох або більше прикордонних суміжних соціо-еколого-економічних систем з урахуванням об'єктивних обмежень їх розвитку.

Предметом дослідження є еколого-економічні відносини, що виникають між суб'єктами господарювання на транскордонних територіях при провадженні ТС.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є методи наукового пізнання, зокрема діалектичний метод, фундаментальні положення сучасних економічних теорій, сучасні концепції економіки природокористування, системний підхід, аналіз. Для вирішення окреслених завдань застосовувались: порівняльний та статистичний аналіз; метод логічного узагальнення – при аналізі стратегічних напрямів ТС і характеристиці екологічних проблем регіону; системно-структурний метод – при розробленні композиційної схеми еколого-економічних взаємозв'язків у механізмі ТС; метод економіко-математичного моделювання – при формуванні системи еколого-економічних показників ефективності ТС; графічний метод – при імплементації системи еколого-економічних показників до процедури комплексної оцінки ефективності ТС.

Інформаційну базу дослідження склали нормативно-правові акти, офіційні дані Державного комітету статистики України, Державного комітету Російської Федерації (РФ) зі статистики, Міністерства економіки України, Міністерства

охорони навколишнього природного середовища України; первинні матеріали Головного управління статистики в Сумській області, Обласного комітету із державної статистики Курської області, Державного управління охорони НПС у Сумській області, Головного управління природних ресурсів і охорони довкілля РФ по Курській області; монографії та наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, публікації у періодичних виданнях, зібрані, оброблені й узагальнені особисто автором.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробленні наукових основ формування механізмів ТС і забезпечуючого еколого-економічного інструментарію і визначається тим, що:

вперше:

- запропоновано методичні підходи до оцінки еколого-економічної ефективності ТС, які з детальністю, достатньою для конкретних розрахунків, дозволяють урахувати екологічні чинники на основі обліку показника інтегрального збитку від впливу на довкілля;

удосконалено:

- теоретичні засади комплексного аналізу напрямів регіонального розвитку, які на відміну від існуючих дозволяють передбачати можливі еколого-економічні наслідки ТС;
- науково-методичні засади побудови логічно-структурної схеми механізму здійснення ТС, які на відміну від існуючих дають можливість застосувати інструментарій адаптації концепції ТС до загальної системи еколого-економічної безпеки території;
- методичні підходи до формування системи показників і критеріїв, яка на відміну від існуючих дозволяє враховувати екологічну складову при обґрунтуванні господарських рішень у сфері ТС;

дістали подальшого розвитку:

- термінологічна основа механізмів провадження ТС, зокрема, запропоноване оригінальне визначення поняття «еколого-економічна складова ТС» як відносин, що виникають між суб'єктами міжнародного співробітництва щодо використання природно-ресурсного потенціалу транскордонних територій;
- теоретичні підходи до обґрунтування системи інструментів управління розвитком транскордонних територій, які на відміну від наявних дають змогу формувати перспективні напрями ТС на основі використання аналітичного блоку «перспективи – перешкоди».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження доведено до рівня практичних рекомендацій та пропозицій щодо аналізу і врахування екологічної складової при формуванні дієвого механізму ТС. Сформована система показників і критеріїв ефективності ТС може бути використана при розробленні програм, планів і стратегій регіонального і транскордонного розвитку у

процедурах формування еколого-економічного механізму ТС і комплексної оцінки його ефективності.

Розроблені автором методичні підходи і рекомендації використані Головним управлінням економіки Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 03-03/36 від 10.01.2008 р.), Управлінням соціально-економічного розвитку Сумської міської ради (довідка № 298/1 від 25.04.2008 р.), Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в Сумській області Міністерства охорони навколишнього природного середовища України (акт № 1073/01-02 від 28.05.2008 р.). Результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес факультету економіки та менеджменту, Інституту заочної, дистанційної та вечірньої форм навчання Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Регіональна економіка», «Основи системного підходу та методи прийняття рішень», «Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка», «Університетська освіта» (акт від 19.05.2008 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною, завершеною у межах поставлених завдань науковою працею, у якій викладено авторський підхід до вирішення наукового завдання стосовно обґрунтування еколого-економічних основ формування механізмів ТС. Наукові положення, висновки та рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. Більшість публікацій за темою дисертації – індивідуальні. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом власних досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та практичні результати дисертаційного дослідження неодноразово доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на більш ніж 20 наукових і науково-практичних конференціях, основними з яких є: V Міжнародна науково-практична конференція «Економічна безпека сучасного підприємства» (м. Вінниця, 2008 р.); Літній Університет Шведського Інституту «Сталий розвиток – конфлікти та рішення» (м. Лунд, Швеція, 2007 р.); науково-технічна конференція викладачів, співробітників, аспірантів і студентів факультету економіки та менеджменту «Економічні проблеми сталого розвитку» (м. Суми, 2003, 2004, 2006 рр.); Міжнародна науково-теоретична конференція «Земельні відносини і просторовий розвиток в Україні» під егідою Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України (м. Київ, 2006 р.); Міжнародний курс «Молодь перед обличчям сталого розвитку» (м. Зуберець, Словаччина, 2006 р.); VII Міжнародна конференція Російського товариства екологічної економіки «Глобалізація, нова економіка та навколишнє середовище. Проблеми суспільства і бізнесу на шляху до сталого розвитку» (м. Санкт-Петербург, РФ, 2005 р.); Друга всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Стратегія економічного розвитку регіонів у XXI столітті» (м. Чернівці, 2005 р.); Всеукраїнська міжвузівська наукова конференція студентів та молодих

науковців «Управління регіональним економічним розвитком в контексті сучасних процесів міжнародної інтеграції» (м. Івано-Франківськ, 2005 р.); конгрес молодих лідерів «Екологічну міжгенераційну справедливість до Конституції? Зелене майбутнє Європи в 21-му столітті» (м. Берлін, Німеччина, 2005 р.); науковий семінар з міжнародною участю «Міжнародна інтеграція в енергетиці як фактор економічної безпеки держави» (м. Чернігів, 2004 р.); Міжнародна наукова конференція студентів і молодих вчених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Донецьк, 2002, 2003 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 26 друкованих працях (17 із них належать особисто автору), у тому числі 5 статей у наукових фахових виданнях, 5 розділів у колективних монографіях. Загальний обсяг публікацій з теми дисертації становить 6,87 друк. арк., з них особисто автору належить 4,57 друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 175 найменувань і 7 додатків.

Загальний обсяг дисертації становить 219 сторінок, у тому числі обсяг основного тексту – 186 сторінок. Дисертація містить 14 таблиць загальним обсягом 13 сторінок, 22 рисунків на 12 сторінках, список використаних джерел на 20 сторінках, додатки на 13 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його завдання, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі **«Дослідження еколого-економічних аспектів транскордонного співробітництва в контексті інтеграційних процесів»** узагальнено досвід вітчизняних і закордонних досліджень з проблем формування і функціонування механізмів ТС та визначено особливості урахування в них еколого-економічної складової. Синтезуючи розглянуті визначення і трактування поняття «транскордонне співробітництво», можна зробити висновок, що автори, які досліджують зазначену проблематику, визначають ТС по-різному. Деякі автори визначають його з наукової точки зору як економічну категорію, інші – як форму міжнародної співпраці або регіональної політики держави.

На підставі проведеного аналізу та керуючись завданнями і метою дослідження запропоновано авторське тлумачення поняття «транскордонне співробітництво», як форми міжнародного регіонального розвитку продуктивних сил країн, що мають спільний кордон і діють в межах, визначених національними законодавствами з метою встановлення і поглиблення відносин у сфері соціально-економічного життя і досягнення спільних соціо-еколого-економічних інтересів шляхом ефективного використання потенціалу

транскордонних територій.

З метою проведення порівняльного аналізу стратегічних напрямів ТС з урахуванням геополітичного становища України досліджено багатовекторність її зовнішньої політики. У відповідності до існуючих пріоритетів і напрямів стратегічного зовнішньоекономічного розвитку виокремлено ті вектори міжнародного співробітництва України, в яких активізація ТС є можливою: Україна – СЕП, Україна – ГУАМ, Україна – ЄС. На основі статистичних даних про зміни зовнішньоторгових оборотів (ЗТО) між Україною та відповідно країнами-членами СЕП, ГУАМ, ЄС в період з 2004 по 2007 рік, темпів зростання ЗТО, а також величини доходів на душу населення проведено аналіз доцільності розвитку зовнішньоекономічних зв'язків із зазначеними економічними блоками, а також активізації ТС з окремими країнами цих блоків, які мають спільний кордон з Україною.

Враховуючи особливу вагомість екологічної складової при формуванні механізмів ТС, проаналізовано сутність екологодеструктивного впливу ТС, підкреслено необхідність врахування не лише збитків від впливу на НПС за галузями економіки прикордонних регіонів при видобутку та використанні природних ресурсів у виробництві, а і при споживанні продуктів цього виробництва. Систематизація екологічних проблем регіону дозволила структурувати вплив галузей економіки на НПС і виокремити три рівні екологодеструктивного впливу.

Проведений із залученням даних Державного управління охорони НПС в Сумській області і Огляду ООН щодо результативності природоохоронної діяльності аналіз екологічних проблем Сумської області, яка має статус транскордонної, свідчить, що за більшістю показників вона належить до екологічно стабільних областей. З метою дослідження еколого-економічних засад формування механізму ТС у східному регіоні України наведено порівняльну характеристику екологічних проблем та політики у сфері охорони НПС Сумської області (Україна) та Курської області (РФ). Курська область належить до суб'єктів Федерації, які мають мінімальні показники за обсягами викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення атмосферного повітря та за обсягами скидів забруднених стічних вод до поверхневих водних об'єктів. Певна схожість ресурсного забезпечення прикордонних областей – Сумської і Курської – і схожість їх екологічних проблем є сприятливим чинником для провадження механізму ТС між цими регіонами. Стосовно зв'язку екологічних проблем регіонів з питаннями їх внутрішньої та зовнішньої безпеки стан безпеки можна охарактеризувати як «задовільний» з огляду на достатню поінформованість сторін про взаємні екопроблеми, певну кількість укладених угод про співробітництво, у тому числі у сфері охорони НПС, створення на території областей єврорегіону «Ярославна», метою якого в першу чергу є реалізація на паритетних засадах спільних програм і проектів у галузі екологічної безпеки і раціонального природокористування.

У другому розділі «**Наукові основи формування еколого-економічних складових механізму транскордонного співробітництва**» розроблено і обґрунтовано теоретичні засади комплексного аналізу напрямів регіонального розвитку на базі запропонованої композиційної схеми еколого-економічних зв'язків у механізмі ТС, досліджено нормативно-правову базу ТС і запропоновано логічно-структурну схему механізму його здійснення. Як елемент забезпечуючого еколого-економічного адаптаційного інструментарію, сформовано і запропоновано методичні підходи до оцінки еколого-економічної ефективності ТС.

В процесі дослідження термінологічної основи механізмів провадження ТС запропоноване оригінальне визначення поняття «еколого-економічна складова ТС», як відносин, що виникають між суб'єктами міжнародного співробітництва щодо використання природного-ресурсного потенціалу транскордонних територій.

Комплексний аналіз напрямів регіонального розвитку на основі виокремлення в ньому еколого-економічних взаємозв'язків на нашу думку дозволить провести оцінку ефективності ТС, а також передбачити можливі еколого-економічні наслідки втілення тих чи інших господарських рішень. Для аналізу еколого-економічних взаємозв'язків у механізмах ТС пропонується застосовувати метод CLD-аналізу (Causal Loop Diagram Method). Метод надає можливість описати поведінку систем різного типу шляхом виявлення їх елементних складових і зв'язків між ними, а також встановлення типів зв'язків. При аналізі взаємозв'язків в CLD-діаграмах, як правило, можна спостерігати один з двох типів зв'язків у петлях: балансуєчий або експоненціальний. Але деякі рішення, які приймаються в рамках транскордонних проектів чи ТС, можуть мати різні наслідки: як взаємовиключні, так і паралельні. На рис. 1 наведена CLD-діаграма, яка характеризує різні еколого-економічні наслідки спільного використання басейнів транскордонних річок в залежності від домовленостей з цього приводу сторін ТС.

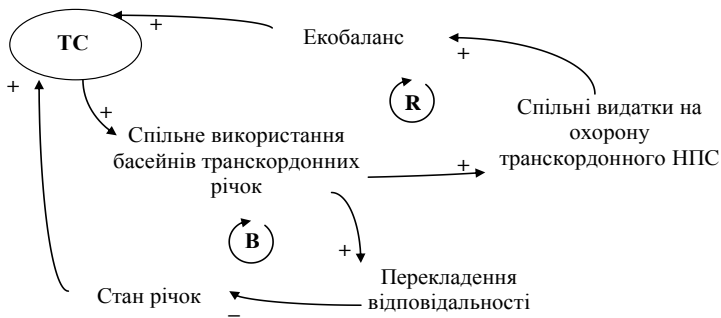

Рис. 1. CLD-схема еколого-економічних взаємозв'язків ТС

Основним нормативно-правовим документом, який регулює здійснення

транскордонної діяльності в Україні, є Закон України «Про транскордонне співробітництво». Законом як один із основних принципів державної політики у сфері ТС визначено принцип створення ефективних механізмів забезпечення умов для здійснення ТС, але відсутні чіткі роз'яснення щодо процедури формування механізмів, їх складових, структури та економіко-правового наповнення. Враховуючи, що формування чіткого механізму здійснення ТС є необхідною передумовою його дієвості та результативності, запропоновано логічно-структурну схему механізму реалізації ТС, який включає забезпечуючо-інституційну, адаптаційно-інструментальну, функціональну, результативно-цільову підсистеми, а також учасників прямого і опосередкованого впливу на процеси ТС і існуючі прямі і зворотні взаємозв'язки між ними (рис. 2).

З метою формування перспективних напрямів ТС розвинена і обґрунтована система інструментів управління розвитком транскордонних територій на основі використання аналітичного блоку «перспективи – перешкоди», яка враховує дію таких чинників: економічного, соціального, політичного, екологічного, культурно-історичного, правового, транспортно-комунікаційного та ін. Для формування методичної бази оцінки ефективності ТС, яка є частиною адаптаційно-інструментальної підсистеми механізму ТС і враховуючи актуальність екологічної складової і домінантність принципу екологічного імперативу, а також через брак врахування екологічного фактору при оцінці ТС розроблено систему еколого-економічних показників і критеріїв ефективності ТС, яка, крім інших, містить такі:

1) коефіцієнт оцінки економічної ефективності ТС (K_{TC}^e) (стосовно критерію оцінки коефіцієнта, чим ближче його значення до +1, тим оптимальнішим є розвиток ТС даних регіонів):

$$K_{TC}^e = \frac{(Y_{reg_{AB}}^z)^2}{Y_{reg_A}^z * Y_{reg_B}^z}, \quad (1)$$

де $Y_{reg_{AB}}^z$ – обсяг ЗТО транскордонного регіону А з транскордонним регіоном В, грош. од.; $Y_{reg_A}^z$ – обсяг ЗТО транскордонного регіону А, грош. од.; $Y_{reg_B}^z$ – обсяг ЗТО транскордонного регіону В, грош. од.;

2) показники ефективності використання природних ресурсів (E_{TC1}) і асиміляційного потенціалу довкілля (E_{TC2}) (стосовно критерію оцінки показників ТС вважається ефективним з еколого-економічної точки зору при їх значенні, більшому за 100%):

$$E_{TC1} = \frac{T_{e.eph}}{T_{V_{pec}}} * 100\%, \quad (2)$$

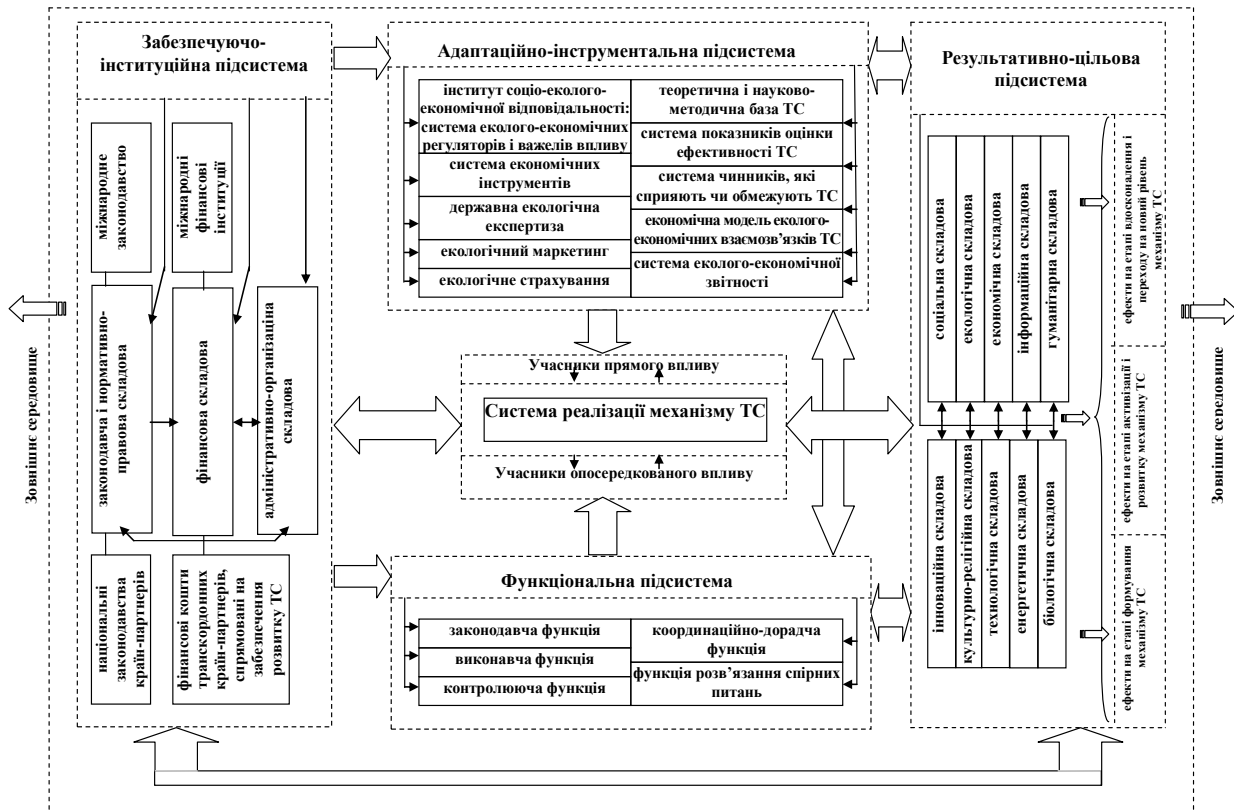

Рис. 2. Механізм транскордонного співробітництва

$$E_{TC2} = \frac{T_{e.eph}}{T_{зб}} * 100\% , \quad (3)$$

де $T_{e.eph}$ – темпи зростання економічних показників за певний період часу здійснення ТС між країнами; $T_{V_{pec}}$ – темпи зростання використання природних ресурсів за певний період часу здійснення ТС між країнами; $T_{зб}$ – темпи зростання збитку від впливу на довкілля за певний період часу здійснення ТС між країнами;

3) коефіцієнт оцінки еколого-економічної ефективності ТС ($K_{TC}^{e.-e.}$) (стосовно критерію оцінки коефіцієнта еколого-економічна ефективність ТС вважається тим вищою, чим ближче його значення до +1):

$$K_{TC}^{e.-e.} = K_{TC}^e * Y_{e.m} , \quad (4)$$

де $Y_{e.m}$ – частка екологічних товарів (послуг) в загальному обсязі ЗТО регіону.

Кожен із наведених показників дозволяє враховувати окремі елементи еколого-економічної компоненти ТС. Тому пропонується застосування інтегрального показника еколого-економічної ефективності ТС ($E_{TC}^{E.E}$), за яким доцільно робити висновки про ефективність механізму ТС при провадженні еколого-економічної політики регіону (стосовно критерію оцінки показника, ТС вважається ефективним з еколого-економічної точки зору при його значенні, більшому за 100%):

$$E_{TC}^{E.E} = \frac{(Y_{reg_{AB}}^z)_{cor}}{З_д} * 100\% , \quad (5)$$

де $(Y_{reg_{AB}}^z)_{cor}$ – обсяг ЗТО транскордонного регіону А з транскордонним регіоном В, скоригований на низку структурних коефіцієнтів економіки регіону А, грош. од.; $З_д$ – інтегральний збиток від впливу на довкілля, викликаний виробництвом у транскордонному регіоні А і споживанням у ньому продукції транскордонного регіону В, грош. од.

Інтегральний збиток від впливу на довкілля ($З_д$) пропонується розраховувати за формулою:

$$3_{\mathcal{D}} = 0,6 * \left(\sum_{i=1}^k [Y_i^E * \sqrt{j \prod_{j=1}^m a_{ij}}] + (Y_{reg_A}^E - \sum_{i=1}^k Y_i^E) * \sqrt{j \prod_{j=1}^m b_{reg_A j}} \right) + \\ + 0,4 * \left(\sum_{i=1}^h [Y_i^I * \sqrt{j \prod_{j=1}^m a_{ij}}] + (Y_{reg_A}^I - \sum_{i=1}^h Y_i^I) * \sqrt{j \prod_{j=1}^m b_{reg_B j}} \right) + (1 - \frac{Y_{reg_A}^E}{V_{reg_A}}) * \left(\sum_{i=1}^k [Y_i^V * \sqrt{j \prod_{j=1}^m a_{ij}}] \right), \quad (6)$$

де Y_i^E – обсяг експорту i -ї галузі транскордонного регіону А до транскордонного регіону В, грош. од.; Y_i^I – обсяг імпорту i -ї галузі транскордонного регіону А із транскордонного регіону В, грош. од.; $Y_{reg_A}^E$ – обсяг експорту транскордонного регіону А до транскордонного регіону В, грош. од.; $Y_{reg_A}^I$ – обсяг імпорту транскордонного регіону А із транскордонного регіону В, грош. од.; Y_i^V – обсяг виробництва i -ї галузі транскордонного регіону А, грош. од.; V_{reg_A} – валовий регіональний продукт транскордонного регіону А, грош. од.; a_{ij} – екологічні збитки від j -го виду впливу на довкілля за певний період, викликаного функціонуванням в транскордонному регіоні А i -ї галузі, частка відносно ВВП галузі; $b_{reg_A j}$ – екологічні збитки від j -го виду впливу на довкілля за певний період, що припадає на транскордонний регіон А, частка відносно ВДВ регіону; $b_{reg_B j}$ – екологічні збитки від j -го виду впливу на довкілля за певний період, що припадає на транскордонний регіон В, частка відносно ВДВ регіону; i – галузь економіки; k – кількість провідних галузей економіки транскордонного регіону А, що зорієнтовані на експорт продукції і послуг до транскордонного регіону В; h – кількість провідних галузей економіки транскордонного регіону В, продукція і послуги яких імпортуються до транскордонного регіону А; j – вид впливу на довкілля; m – кількість видів впливу на довкілля, викликаного певною галуззю економіки регіону; A – транскордонний регіон країни, в якому аналізується доцільність розвитку ТС; B – транскордонний регіон країни-партнера, доцільність розвитку ТС з яким аналізується.

Розроблений показник еколого-економічної ефективності ТС дає можливість інтегрального урахування впливу більшості еколого-економічних чинників при визначенні доцільності розвитку ТС. При розрахунку $E_{TC}^{E.E}$ за декілька періодів обов'язковою умовою є урахування фактору часу. Можна стверджувати, що цей показник містить принципи факторного аналізу, оскільки він дозволяє

обчислити зміну еколого-економічної ефективності ТС при зміні формуютьуючих її чинників. Це, у свою чергу, розширює можливості пошуку резервів підвищення ефективності регіональної політики шляхом застосування тих чи інших еколого-економічних інструментів впливу на певні чинники розвитку.

У третьому розділі «Науково-методичні засади адаптації механізмів транскордонного співробітництва у систему еколого-економічної безпеки території» проведено розрахунки коефіцієнтів оцінки економічної ($K_{ЗЕД}^e$) та еколого-економічної ефективності ($K_{ЗЕД}^{e-e}$) зовнішньоекономічної діяльності, ТС, інтегрального показника еколого-економічної ефективності ТС і на їх основі запропоновано стратегії розвитку ТС, спрямовані на підвищення еколого-економічної ефективності провадження механізмів ТС в умовах переходу до сталого соціо-еколого-економічного розвитку.

З метою імплементації системи еколого-економічних показників до процедур оцінки ефективності ТС проведено розрахунки показників і коефіцієнтів $K_{ЗЕД}^e$, $K_{ТС}^e$, $K_{ЗЕД}^{e-e}$, $K_{ТС}^{e-e}$ і $E_{ТС}^{E.E}$ (табл. 1) на прикладі співробітництва двох прикордонних регіонів України і РФ (Сумської і Курської областей відповідно). Аналіз темпів економічного розвитку і зовнішньоекономічної діяльності прикордонних регіонів ґрунтується на відповідних даних державних і регіональних органів статистики України і РФ.

Таблиця 1

Ефективність реалізації еколого-економічних стратегій
на транскордонному рівні

Показник	Рік			
	2002	2003	2004	2005
$K_{ЗЕД}^{e-e}$	3,48	1,36	1,33	1,47
$K_{ТС}^{e-e}$	7,17	6,54	2,84	0,38
$E_{ТС}^{E.E}$, %	73,34	47,25	30,79	13,34
$K_{ЗЕД}^e$	31,75	12,40	12,12	13,46
$K_{ТС}^e$	65,53	59,76	25,98	3,45

Протягом періоду, що аналізується, спостерігається стабільне зростання ЗТО як Сумської, так і Курської областей, чого не можна сказати про їх взаємний ЗТО. Але аналіз ЗТО Курської і Сумської областей не дає відповіді, у якому саме році розпочалася негативна тенденція щодо зниження активності економічної співпраці між регіонами. Що ж стосується кожного періоду окремо, то більш вдалим для аналізу є запропоновані нами коефіцієнти $K_{ЗЕД}^e$ та $K_{ТС}^e$, які дозволяють виявити негативну тенденцію щодо зниження темпів співпраці між регіонами. Наприклад,

зменшення значень $K_{\text{ЗЕД}}^e$ та $K_{\text{ТС}}^e$ у 2003 р. порівняно з 2002 р. свідчить про зниження ефективності ТС між регіонами, тоді як темп зростання взаємного ЗТО у 2003 р. є більшим за 100%, що означає задовільну економічну ефективність ТС. Перевага пропонованих нами коефіцієнтів полягає в урахуванні структурних показників внутрішнього і зовнішнього економічного розвитку регіону і таким чином можливості прийняття узгоджених рішень на їх основі.

Для аналізу економічної ефективності реалізації екологічних стратегій на міждержавному рівні проведено розрахунки показників і коефіцієнтів $K_{\text{ЗЕД}}^{e-e}$, $K_{\text{ТС}}^{e-e}$ і $E_{\text{ТС}}^{E.E}$, які ілюструють зниження еколого-економічної ефективності ТС між Сумською та Курською областями в період 2002–2005 рр.

Урахування екологічної складової і показників соціально-економічного розвитку регіонів дозволило зробити об'єктивні висновки про рівень еколого-економічної ефективності ТС та запропонувати стратегії розвитку транскордонних регіонів з метою формування їх ефективної територіально-галазуєвої структури.

Запропонована стратегія з підвищення пріоритетності розвитку екотуризму на транскордонних територіях єврорегіону «Ярославна» має низку передумов, що сприяють її реалізації. Підвищення конкурентоспроможності послуг, які надаються в межах єврорегіону, позитивно впливає на обсяги ЗТО між країнами, що сприяє підвищенню економічної ефективності здійснення ТС згідно із запропонованими коефіцієнтами її оцінки – $K_{\text{ЗЕД}}^e$ і $K_{\text{ТС}}^e$. Стратегія активізації екотуризму як пріоритетного напрямку здійснення ТС призводить до збільшення значень складових запропонованих показників і коефіцієнтів еколого-економічної ефективності – $K_{\text{ЗЕД}}^{e-e}$, $K_{\text{ТС}}^{e-e}$ і $E_{\text{ТС}}^{E.E}$, які несуть на собі саме екологічне навантаження, сприяючи тим самим підвищенню еколого-економічної ефективності ТС.

Зниження екологічного навантаження на транскордонних територіях і зростання екологічної відповідальності суб'єктів ТС можливе у результаті реалізації стратегії збільшення частки витрат транскордонного призначення на підтримку екобалансу в регіоні. Це у свою чергу сприятиме збільшенню значення показника еколого-транскордонної справедливості, який розраховується як відношення величини витрат на природоохоронні заходи в регіоні, які мають транскордонне значення, до величини загальних витрат на підтримку екобалансу в регіоні.

Взаємне поєднання стратегій збільшення частки ЗТО між країнами-членами транскордонного проекту в загальному їх ЗТО і збільшення частки екологічних товарів і послуг у загальній товарній структурі експорту-імпорту, а також реалізація стратегічних підходів з підвищення дієвості еколого-економічних інструментів регіональних політик держав-членів ТС дає змогу суттєвого

підвищення еколого-економічної ефективності ТС і удосконалення механізму його здійснення.

Практичний аналіз еколого-економічних основ формування механізмів ТС виявляє потенційні позитивні і негативні ефекти даної форми співпраці в соціо-еколого-економічній сфері і свідчить про досить значний резерв підвищення еколого-економічної ефективності ТС за стратегічними напрямками оптимізації даної форми зовнішньоекономічної співпраці з метою формування ефективної територіально-галузевої структури.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено теоретичне узагальнення та удосконалення науково-методичних положень щодо вирішення важливого науково-практичного завдання із формування механізмів ТС з урахуванням еколого-економічної складової і розроблення системи еколого-економічних показників і критеріїв ефективності ТС з метою адаптації концепції ТС у регіональну політику.

Результати дослідження дозволяють зробити такі висновки.

1. На основі дослідження і узагальнення існуючих науково-методичних підходів до формування механізмів ТС в роботі проведено критичний аналіз і поглиблено термінологічну основу механізму провадження ТС, зокрема, запропоновано оригінальне визначення поняття «еколого-економічна складова ТС», як відносин, що виникають між суб'єктами міжнародного співробітництва щодо використання природного-ресурсного потенціалу транскордонних територій.

2. Спираючись на дані моніторингових спостережень стану довкілля транскордонних територій, у роботі проведено систематизацію екологічних проблем транскордонного регіону для виявлення їх взаємозв'язків з питаннями еколого-економічної безпеки транскордонних регіонів, стан якої можна охарактеризувати як «задовільний» з огляду на достатню поінформованість сторін про взаємні екопроблеми, певну кількість укладених угод про співробітництво у сфері охорони НПС, створення на території областей єврорегіону «Ярославна», метою якого в першу чергу є реалізація на паритетних засадах спільних програм і проектів в галузі екологічної безпеки і раціонального природокористування.

3. На основі комплексного аналізу процесів регіонального соціо-еколого-економічного розвитку досліджено теоретичні засади розроблення композиційної схеми еколого-економічних зв'язків у механізмах ТС, які дозволяють застосовувати ситуаційний підхід до вироблення і прийняття господарських рішень та дають можливість передбачувати імовірний їх вплив на еколого-економічну ефективність механізмів ТС.

4. У роботі обґрунтовано доцільність і ефективність застосування методу CLD-аналізу для прийняття рішень з метою розв'язання регіональних соціо-еколого-економічних проблем, а також виявлення і аналізу взаємозв'язків шляхом їх графічного моделювання для обґрунтування перспективних напрямів

ТС і адаптації концепції ТС до загальної системи еколого-економічної безпеки території.

5. Проведений у роботі критичний аналіз положень нормативно-правової бази, яка регулює здійснення ТС, дозволив удосконалити науково-методичні засади формування дієвого механізму ТС на основі комплексного поєднання забезпечуючо-інституційної, адаптаційно-інструментальної, функціональної та результативно-цільової підсистем, об'єднаних прямими і зворотними зв'язками, у дієвий механізм ТС.

6. На основі комплексного аналізу складових адаптаційно-інструментальної підсистеми механізму ТС обґрунтовано інструментарій управління перспективним розвитком транскордонних територій, імplementований у аналітичний блок «перспективи – перешкоди» через комплекс економічних, соціальних, політичних, екологічних, культурно-історичних, правових та інших чинників.

7. Доведено доцільність і можливість оцінки еколого-економічної ефективності ТС на основі сформованої системи еколого-економічних показників і критеріїв, яка є основним елементом адаптаційно-інструментальної підсистеми механізму ТС і дозволяє враховувати дію екологічних чинників і вплив економічних інструментів на ефективність ТС.

8. Ґрунтуючись на результатах обчислення запропонованих еколого-економічних показників ефективності ТС для транскордонних регіонів України і РФ (відповідно Сумської і Курської областей), на території яких діє єврореґіон «Ярославна», розроблено стратегії підвищення еколого-економічної ефективності провадження механізму ТС з метою формування ефективної територіально-галузевої структури, засновані на пріоритетності розвитку екотуризму і збільшенні частки витрат транскордонного призначення на підтримку екобалансу в регіоні.

9. Запропоновані у роботі методичні підходи і рекомендації щодо удосконалення механізму ТС впроваджені у процедури розроблення планів і стратегій регіонального і транскордонного розвитку Головним управлінням економіки Сумської обласної державної адміністрації, Управлінням соціально-економічного розвитку Сумської міської ради, Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в Сумській області.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи монографій

1. Лукаш О. А. Формы международной экономической интеграции и их потенциальные эффекты / О. А. Лукаш // Интеграция в энергетике и экономическая безопасность государства : коллективная монография ; под общ. ред. проф. Г. К. Вороновского и И. В. Недина. — К. : Знання України, 2005. — С. 113—118.
2. Лукаш О. А. Екологічна етика як невід'ємна складова стійкого розвитку / О. А. Лукаш, В. Є. Боре́йко, І. М. Махнуша // Основи стійкого розвитку : за

- заг. ред. Л. Г. Мельника. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. — С. 611—617. *Особистий внесок: визначено поняття етики в економіці та наведено приклади, що ілюструють сутність екологічної етики як складової стійкого розвитку.*
3. Лукаш О. А. Галузеві аспекти екології / В. М. Трегобчук, Ю. М. Дерев'янюк, О. А. Лукаш // Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника та к.е.н., проф. М. К. Шапочки. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. — С. 162—198. *Особистий внесок: систематизовано екологодеструктивний вплив галузей економіки, виокремлено екологічні проблеми галузей, пов'язані із забрудненням водних ресурсів, атмосферного повітря і ґрунтів, наведена кількісна характеристика галузевих аспектів природокористування.*
  4. Лукаш О. А. Экосистемное регулирование и механизмы обратной связи / О. А. Лукаш // Социально-экономический потенциал устойчивого развития : под ред. проф. Л. Г. Мельника и проф. Л. Хенса. — Сумы : ИТД «Университетская книга», 2007. — С. 312—319.
  5. Lukash O. A. Ecosystemic regulation and feedback mechanisms / O. A. Lukash // Social and Economic Potential of Sustainable Development / Edited by L. Hens and L. Melnyk. — Sumy : 'University Book', 2008. — P. 93—95.

Статті у наукових фахових виданнях

6. Лукаш О. А. Економічний механізм розвитку і правового регулювання прикордонного співробітництва України і Російської Федерації / В. О. Бойко, О. А. Лукаш // Механізм регулювання економіки. — 2002. — № 1—2. — С. 250—256. *Особистий внесок: досліджено економічний механізм і правову базу розвитку прикордонного економічного співробітництва України і РФ, виокремлено стратегічні напрями і фактори ТС.*
7. Лукаш О. А. Основи регіональної політики Європейського Союзу та особливості міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні / В. О. Бойко, Л. Л. Борисова, О. А. Лукаш // Механізм регулювання економіки. — 2003. — № 4. — С. 146—152. *Особистий внесок: досліджено вплив регіональної політики держави на ефективність провадження ТС, виявлено існуючі перешкоди реалізації ТС.*
8. Лукаш О. А. Формування методичних підходів до оцінки ефективності прикордонного співробітництва / О. А. Лукаш // Механізм регулювання економіки. — 2005. — № 1. — С. 145—154.
9. Лукаш О. А. Екологічний аспект транскордонного співробітництва / О. А. Лукаш // Механізм регулювання економіки. — 2006. — № 2. — С. 39—45.
10. Лукаш О. А. Методичні підходи до формування основ сталого еколого-економічного розвитку функціонально-організаційних структур в межах прикордонних територій / О. А. Лукаш // Механізм регулювання економіки. — 2007. — № 1. — С. 57—62.

Матеріали наукових конференцій

11. Lukash O. A. Procedure for establishing environmental indicators / Olha Lukash // Економіка для екології : матеріали 7-ї Міжн. студ. конф., 5-9 трав. 2000 р. — Суми, 2000. — С. 66.
12. Лукаш О. А. Економіко-правові аспекти створення та функціонування промислово-фінансових груп у прикордонних регіонах / О. А. Лукаш, В. В. Сабадаш // Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання : праці Другої міжн., Третьої всеукр. наук. конф. студ. та молодих учених, 10-13 груд. 2002 р. — Донецьк, 2002. — С. 115—118. *Особистий внесок: досліджено нормативно-правову базу створення та функціонування промислово-фінансових груп на прикордонних територіях.*
13. Лукаш О. А. Особенности экологических угроз приграничного сотрудничества в системе экономической безопасности Украины / О. А. Лукаш // Екологічний менеджмент у загальній системі управління : тези Всеукр. наук. конф., 23 квіт. 2003 р. — Суми, 2003. — С. 53—55.
14. Лукаш О. А. The main features of the transbordering cooperation mechanism development in the aspect of Ukrainian integration to the European Union / О. А. Лукаш, В. В. Сабадаш // Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання : праці Четвертої міжн. наук. конф. студ. та молодих учених, 9-12 грудн. 2003 р. — Донецьк, 2003. — С. 229—230. *Особистий внесок: досліджено сутність і особливості реалізації механізмів ТС в аспекті інтеграції України до ЄС.*
15. Лукаш О. А. Механизмы и направления развития стратегий внешнеэкономической политики: экологический аспект (на примере приграничного сотрудничества между Украиной и Польшей) / О. А. Лукаш // Екологічний менеджмент у загальній системі управління : тези Всеукр. наук. конф., 22-23 квітн. 2004 р. — Суми, 2004. — С. 134—138.
16. Лукаш О. А. Анализ экологических аспектов и восприимчивости отраслей экономики / О. А. Лукаш // Глобализация, новая экономика и окружающая среда. Проблемы общества и бизнеса на пути к устойчивому развитию : материалы 7-й Межд. конф. Российского общ. экол. экон., 23-25 июня 2005 г. — Санкт-Петербург, 2005. — С. 194—195.
17. Лукаш О. А. Методика оцінки доцільності прикордонного співробітництва як форми регіонального розвитку / О. А. Лукаш // Управління регіональним економічним розвитком в контексті сучасних процесів міжнародної інтеграції : матеріали Всеукр. міжвуз. наук. конф. студентів та молодих науковців, 16-18 лист. 2005 р. — Івано-Франківськ, 2005. — С. 185—187.
18. Лукаш О. А. Проблеми і механізми екологічно орієнтованого розвитку територій / О. А. Лукаш // Земельні відносини і просторовий розвиток в Україні : матеріали Міжн. наук.-теор. конф., 13-14 квіт. 2006 р. — Київ, 2006. — С. 224—226.

АНОТАЦІЯ

Лукаш О.А. Еколого-економічні основи формування механізмів транскордонного співробітництва. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Сумський державний університет, Суми, 2008.

У дисертаційній роботі науково обґрунтовано еколого-економічні основи і запропоновано науково-методичні засади формування механізмів ТС, які створюють передумови для адаптації концепції ТС до системи еколого-економічної безпеки території. На основі аналізу зовнішньоекономічної співпраці визначено стратегічні напрями ТС. У дослідженні систематизовано регіональні екологічні проблеми та виявлені їх зв'язки з питаннями еколого-економічної безпеки території. Автором запропоноване оригінальне визначення поняття «еколого-економічна складова ТС», а також дістали подальшого розвитку теоретичні підходи до обґрунтування системи інструментів управління розвитком транскордонних територій на основі використання аналітичного блоку «перспективи – перешкоди». Розроблено науково-методичні засади побудови логічно-структурної схеми механізму здійснення ТС. Також запропонований еколого-економічний інструментарій для його провадження в процеси прийняття рішень, а саме удосконалено теоретичні засади комплексного аналізу напрямів регіонального розвитку, які дозволяють передбачати можливі еколого-економічні наслідки, і запропоновано методичні підходи до оцінки еколого-економічної ефективності ТС на основі обліку інтегрального показника збитку від впливу на довкілля. Удосконалені методичні підходи до формування системи показників і критеріїв дозволили врахувати екологічну складову при обґрунтуванні господарських рішень у сфері ТС. Ґрунтуючись на результатах обчислення запропонованих показників еколого-економічної ефективності ТС, розроблено стратегії підвищення еколого-економічної ефективності реалізації механізму ТС в умовах переходу до сталого соціо-еколого-економічного розвитку.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, еколого-економічна складова, еколого-економічна ефективність, стратегія розвитку, механізм, еколого-економічний інструмент, еколого-економічна безпека, регіон, навколишнє природне середовище.

АННОТАЦИЯ

Лукаш О.А. Эколого-экономические основы формирования механизмов трансграничного сотрудничества. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Сумский государственный университет, Сумы, 2008.

В диссертационной работе получили научное обоснование эколого-экономические основы формирования механизмов трансграничного сотрудничества (ТС). Предложены научно-методические подходы к формированию механизма осуществления ТС, который содействуют адаптации концепции ТС в общую систему эколого-экономической безопасности территории.

С целью изучения существующей теоретико-методической и терминологической базы концепции ТС систематизирован опыт отечественных и зарубежных исследований, посвященных проблемам формирования и функционирования механизмов ТС и определены особенности и проблемные узлы процедур учета в них эколого-экономической составляющей. Основываясь на результатах проведенного анализа и синтезе терминологических подходов предложено расширенное авторское толкование понятия «трансграничное сотрудничество», которое определено как форма международного регионального развития производительных сил стран, имеющих общую границу и действующих в пределах норм и границ национальных законодательств с целью установления и усиления отношений в сфере социально-экономической жизни и достижения общих социо-эколого-экономических интересов путем эффективного использования потенциала трансграничных территорий. С целью проведения сравнительного анализа стратегических направлений ТС с учетом геополитического положения Украины в работе исследована многовекторность ее внешней политики и определены стратегические направления развития ТС.

Учитывая неразрешенность многих проблем природопользования в сфере регионального и ТС, в работе структурировано экологодеструктивное воздействие отраслей экономики при добыче, использовании природных ресурсов и при потреблении продуктов производства. Предложенная структуризация экологодеструктивного воздействия отраслей подкреплена практическими примерами его проявления в ведущих отраслях экономики. В исследовании автором систематизированы региональные экологические проблемы и выявлены их связи с вопросами эколого-экономической безопасности территории. Изучена существующая терминологическая основа механизма реализации ТС и предложено оригинальное определение «эколого-экономической составляющей ТС», как отношений, возникающих между субъектами международного сотрудничества по поводу использования природоресурсного потенциала трансграничных территорий.

С целью внедрения механизма ТС в практику принятия хозяйственных решений в сфере региональной политики природопользования усовершенствованы теоретические основы комплексного анализа направлений регионального развития: для анализа эколого-экономических взаимосвязей в механизмах ТС обосновано применение метода CLD-анализа, а именно целесообразность применения данного метода анализа при принятии

хозяйственных решений, разрешении социо-эколого-экономических проблем, выявлении и анализе взаимосвязей ТС и формировании на основании полученной информации эффективного механизма ТС.

Учитывая необходимость формирования действенного механизма ТС, предложена его структурно-логическая схема, которая включает обеспечивающе-институциональную, адаптационно-инструментальную, функциональную и результативно-целевую подсистемы, а также участников прямого и опосредованного влияния на процессы ТС и существующие прямые и обратные взаимосвязи между ними.

С целью формирования перспективных направлений ТС развита и обоснована система инструментов управления развитием трансграничных территорий на основании использования аналитического блока «перспективы-препятствия», которая учитывает действие таких факторов: экономического, социального, политического, экологического, культурно-исторического, правового и др. Для формирования методической базы оценки эффективности ТС, являющейся частью адаптационно-инструментальной подсистемы механизма ТС, и учитывая актуальность экологической составляющей и доминантность принципа экологического императива ТС разработана система эколого-экономических показателей и критериев эффективности ТС, которая кроме прочих включает такие: коэффициент оценки экономической эффективности ТС, показатели эффективности использования природных ресурсов и ассимиляционного потенциала окружающей среды, коэффициент оценки эколого-экономической эффективности ТС. Преимущество предложенной нами системы эколого-экономических показателей состоит в учете структурных показателей внутреннего и внешнего экономического развития региона и возможности принятия согласованных решений на их основе.

В работе предложен интегральный показатель эколого-экономической эффективности ТС, методика расчета которого базируется на принципе учета интегрального ущерба от воздействия на окружающую среду, а результаты расчета позволяют делать выводы об эколого-экономической эффективности ТС.

Основываясь на результатах расчетов предложенных эколого-экономических показателей эффективности ТС, разработаны стратегии повышения эколого-экономической эффективности реализации механизма ТС в условиях перехода к устойчивому социо-эколого-экономическому развитию.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, эколого-экономическая составляющая, эколого-экономическая эффективность, стратегия развития, механизм, эколого-экономический инструмент, эколого-экономическая безопасность, регион, окружающая природная среда.

SUMMARY

Lukash O.A. Environmental and economic bases of cross-border mechanisms creation. – Manuscript.

Thesis to gain a candidate degree in economic sciences by speciality 08.00.06 – Environmental Economics and Environmental Protection. – Sumy State University, Sumy, 2008.

Environmental, economic, scientific and methodical bases for cross-border mechanisms formation, that create preconditions for adaptation of cross-border conception to the system of territory environmental and economic safety are offered and grounded in the thesis. On the basis of foreign trade cooperation analysis strategic cross-border directions are determined. The research systematizes regional environmental problems and reveals their connections with economic and environmental territory safety. The author suggests her original definition for “environmental and economic component of cross-border cooperation” and further develops theoretical approaches to grounding the system of cross-border territories development management instruments based on the use of analytical scheme “perspectives – obstacles”. Scientific and methodical principles for creation of logic-structural framework for implementation mechanism of cross-border cooperation are developed. Environmental and economic tools for its implementation in the decision making processes are suggested. Theoretical bases for complex analysis of regional development directions that allow foreseeing potential environmental and economic consequences are improved and methodical approaches to cross-border environmental-economic efficiency estimation based on the integral environmental impact damage index are suggested. Improved methodical approaches to the formation of the system of indexes and criteria allowed incorporating environmental component for grounding managerial decisions in the sphere of cross-border cooperation. Based on the calculation results of the suggested environmental and economic cross-border efficiency indexes strategies for increase of environmental and economic efficiency of cross-border mechanisms implementation in conditions of sustainable social, environmental and economic development are elaborated.

Key words: cross-border cooperation, environmental and economic component, environmental and economic efficiency, development strategy, mechanism, environmental and economic instrument, environmental and economic safety, region, the environment.

Підписано до друку 03.11.2008
Обл.-вид. арк. 0,9.
Ум. друк. арк. 1,1.

Формат 60x84/16.
Наклад 100 прим.
Замовлення № 1269

Папір ксероксний.
Гарнітура Times New Roman Сур.
Друк офс.

Вид-во СумДУ. Свідоцтво ДК № 3062 від 17.12.2007 р. 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Друкарня СумДУ. 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.